

Maša BIZJAN
Patricija FRECE
Anamarija KEJŽAR

Projekt prenove bivalnih prostorov za stanovalce z demenco v Deosovem centru starejših Horjul

V prispevku predstavljamo projekt prenove bivalnih prostorov v obstoječih varovanih enotah za stanovalce z demenco v Deosovem centru starejših Horjul, v katerem sta z ekipo zaposlenih sodelovali študentki socialnega dela. Projekt je potekal leta 2021 in je obsegal prenovo notranjih in zunanjih bivalnih prostorov. Z njo je bilo stanovalcem omogočeno več gibanja in več dejavnosti v zunanjih atrijih, z domiselno zasnovo vizualizacije sadovnjaka in ulice v hodnikih obeh enot pa tudi boljša orientacija stanovalcev z demenco. Po končani

prenovi se je počutje stanovalcev izboljšalo, prav ta pa je bila tudi prvi korak pri spreminjanju koncepta oskrbe stanovalcev z demenco. Pri idejni zasnovi prenove so sodelovali tudi zaposleni, ki so s predlogi pripomogli, da je bil projekt uspešen.

Ključne besede: prenova, demenca, institucionalno varstvo, varovana enota, vpliv okolja na počutje

1 Uvod

Prostori močno vplivajo na naša življenja. V začetku razvoja domov za stare ljudi so bili ti zasnovani po vzoru bolnišnic, imeli so le več posteljnih sob brez sanitarij in majhne skupne prostore. V 70. letih so sobe dobile svoje sanitarije, drugih večjih sprememb pa ni bilo vse do 80. let. V tem času so začele prevladovati enoposteljne in dvoposteljne sobe z lastnimi sanitarijami, kar je prineslo večjo samostojnost in motiviranost stanovalcev. Konec prejšnjega oziroma začetek tega tisočletja so se začeli razvijati domovi gospodinjstkih skupnosti – manjše stanovanjske enote. Pomemben premik je arhitekturna zasnova, in sicer neinstitucionaliziran videz in ustvarjanje domačega okolja (Brodar idr., 2018). Prilagojeno bivalno okolje v institucionalnem varstvu omogoča nefarmakološko metodo za vzdrževanje in izboljšanje kakovosti življenja stanovalcev (Brodar idr., 2018). Vpliv bivalnih prostorov se še posebej izraža na varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov, kjer so stanovalci zaradi svojih potreb, povezanih s težavami v duševnem zdravju, nepretrgoma deležni posebne zaščite in varstva in oddelka oziroma zavoda ne morejo zapustiti po lastni volji (Zakon o duševnem zdravju, Ur. l. RS, št. 77/08 in 46/15). V domovih za stare ljudi v varovanih enotah večinoma bivajo stanovalci z demenco, ki so prostorsko in časovno dezorientirani

in pri katerih obstaja možnost tavanja. V začetni fazi demence se človek še lahko znajde v prostorih z manjšo pomočjo druge osebe in piktogramov, ob napredovanju te bolezni pa je treba zagotoviti večjo varnost in prilagoditev prostorov.

Odločitev za prenovo obstoječih bivalnih prostorov v Deosovem centru starejših Horjul je bila sprejeta na podlagi opazovanja stanovalcev, ob tem pa smo želeli uresničiti tudi njihovo željo po hoji v atrij in jih spodbuditi k dejavnostim. Zunanje površine niso omogočale svobodnega gibanja, stanovalci pa se niso mogli samostojno gibati na prostem in biti aktivni. Prav tako zanje ni bilo stimulativno notranje okolje, zato so večino dneva preživeli v dnevnem prostoru. Pogosto so se pojavljali različni vedenjsko-psihični simptomi demence, kot so razdraženost, tavanje, nemir, agresivno vedenje in iskanje izhoda.

Glavni namen projekta v Deosovem centru starejših Horjul je bil, da notranje in zunanje bivalne površine prilagodimo potrebam in željam stanovalcev. Želeli smo ustvariti stimulativno okolje, ki stanovalce spodbuja h gibanju, sodelovanju, ohranjanju samostojnosti in dostojanstva in omogoča individualno obravnavo.

Izvedli smo fokusne skupine s stalno ekipo zaposlenih. Glavna tema je bila prilagoditev prostorov, ki bo ustrezala potrebam stanovalcev. V načrtovanje smo vključili tudi stanovalce. Z opazovanjem z udeležbo smo izvedeli, kakšne so njihove potrebe, želje in proučili življenjske zgodbe. Po prenovi smo opravili evalvacijo s stanovalci, sorodniki in zaposlenimi ter ugotovili, do kakšnih sprememb je prišlo in kakšne izboljšave so še potrebne.

2 Pomen bivalnega okolja na ljudi z demenco

Starost prinaša v življenje ljudi spremembe, ki so povezane z različnimi tveganji. Neustrezno arhitekturno urejen bivalni prostor povečuje tveganja, kot so padci in druge oblike telesnih poškodb, tveganje za zmanjšanje mobilnosti, nezmožnost samostojnega gibanja, včasih tudi ujetost v prostoru, saj star človek zaradi različnih fizičnih dejavnikov (npr. stopnice) ne more sam zapustiti svojega stanovanja, ali pa se pojavi tveganje za tavanje. Višja stopnja tveganja pri neprimerno urejenih bivalnih prostorih pa se pojavi pri človeku z demenco (Mali idr., 2019). Ker spada slabša sposobnost orientacije v prostoru med prve znake demence, je pomembna ustreznost prilagoditev prostorov, ki omogoča čim višjo stopnjo varnosti, hkrati pa ohranja samostojnost človeka z demenco in ga spodbuja h gibanju.

Zaradi daljše pričakovane življenjske dobe se število ljudi z demenco po svetu močno povečuje, zaradi česar je ta globalna prioriteta javnega zdravja. Najpogostejše vrste demence so Alzheimerjeva bolezen, frontotemporalna in vaskularna demenca. Po vsem svetu približno 50 milijonov ljudi, starejših od 65 let, živi z demenco, pri čemer jih 70 % prizadene Alzheimerjeva bolezen (Arco idr., 2021). Število teh naj bi se do leta 2030 povečalo na 78 milijonov in do leta 2050 na 152 milijonov (Livingston idr., 2020). Ljudje z demenco in stari ljudje so pogosto osamljeni, zato je treba bivalni prostor zasnovati tako, da jim omogočimo svobodo gibanja v notranjem in zunanjem okolju. Prilagoditev bivalnih prostorov lahko pri ljudeh z demenco spodbuja tudi njihovo vključenost v gospodinjstvo in ohranjanje socialnih stikov (Mali idr., 2019). Še boljše pa je, da v tem življenjskem obdobju navezujejo nove stike in prijateljstva. Ustrezno prilagojeno bivalno okolje lahko pri ljudeh z demenco ohranja zmožnosti in sposobnosti za različne dejavnosti, vezane na opravila v gospodinjstvu, na primer pomoč pri pripravi hrane, priprava pogrnjков, sodelovanje pri zlaganju perila ipd., hobije in druge dejavnosti, ki jih je človek z demenco rad opravljal že prej (Mali idr., 2019). Prav tako lahko okolje človeka z demenco spodbudi, da se preizkusi v novih dejavnostih, ki jih prej še ni poznal.

3 Metodologija

Med načrtovanjem prenove je sodelovala stalna ekipa zaposlenih v varovanih enotah, saj so prav oni tisti, ki so največkrat v stiku s stanovalci. Vključili smo jih v fokusno skupino, kar pomeni, da nismo opravili zaporednih intervjujev, ampak je pogovor potekal v obliki skupinske razprave (Mesec, 1998). Zaposleni, ki so sodelovali v skupinski razpravi, so imeli podobna znanja, izkušnje in spretnosti pri delu z ljudi z demenco. Omenjene značilnosti so zagotavljale usmerjenost pogovora, v katerem so lahko zaposleni izrazili mnenja in izkušnje. Tamerski instrument nam je omogočil, da smo v kratkem času dobili veliko informacij ter spoznali vidike, izkušnje in mnenja zaposlenih (Flaker idr., 2019). Glavna tema fokusne skupine je bila prilagoditev okolja, ki bo ustrezala potrebam stanovalcev. Poleg zaposlenih smo v raziskovanje vključili tudi stanovalce, eksperte iz izkušenj (Čačinovič Vogrinčič, 2010). S krajšimi pogovori in večkratnim opazovanjem z udeležbo smo želeli izvedeti, kakšne so njihove potrebe in želje. Proučili smo njihove življenjske zgodbe, se z njimi pogovarjali o njihovem življenju in interesih. Zaposleni so poudarili, da si želijo varen zunanji prostor, ki bo omogočal gibanje stanovalcev brez njihove prisotnosti. Izražena je bila želja po dejavnostih, ki so prilagojene ljudem z demenco in bi jih lahko vključili v pripravo dnevnega programa. Z opazovanjem z udeležbo smo prišli do ugotovitev, da razpoložljive dejavnosti niso dovolj prilagojene ljudem z demenco, da so pogosto nemirni, iskali so izhod, želeli so v atrij, ki pa ga zaradi neprilagojene arhitekture niso mogli uporabljati samostojno.

4 Prenova zunanjih površin

Kavarniška terasa: projekt smo začeli s prenovo zunanjih površin. Kavarniška terasa je bila pred prenovo temna in hladna, velika macesna stakljava pokrivala pogled z balkonov in ovirala prehod svetlobe v sobe. Med prenovo smo macesna podrli in povečali teraso, dodali oder za nastope obiskovalcev, igro otrok in visoke grede, ki stanovalcem omogočajo vrtnarjenje. Tako smo pridobili prostor za prireditve in druženje.

Zen atrij: Pred glavnim vhodom v dom je bila pred prenovo manjša zelenica, ki se ni uporabljala. Ker je naš center starejših na hribovitem terenu, nimamo možnosti za oblikovanje večjega parka, zato nam je bilo pomembno, da se izkoristijo vse zelene površine, ki so na voljo. V prostor smo umestili oblazinjene lesene klopi, dodali zelenje, vodno fontano in tako z naravnimi elementi ustvarili »Zen atrij«. Zdaj se stanovalci in zaposleni v njem spočijejo, prisluhnejo žuborenju vode iz fontane in se umirijo.

Slika 1: (a) Kavarniška terasa pred prenovno in (b) po njej (vir: DEOS, 2021)

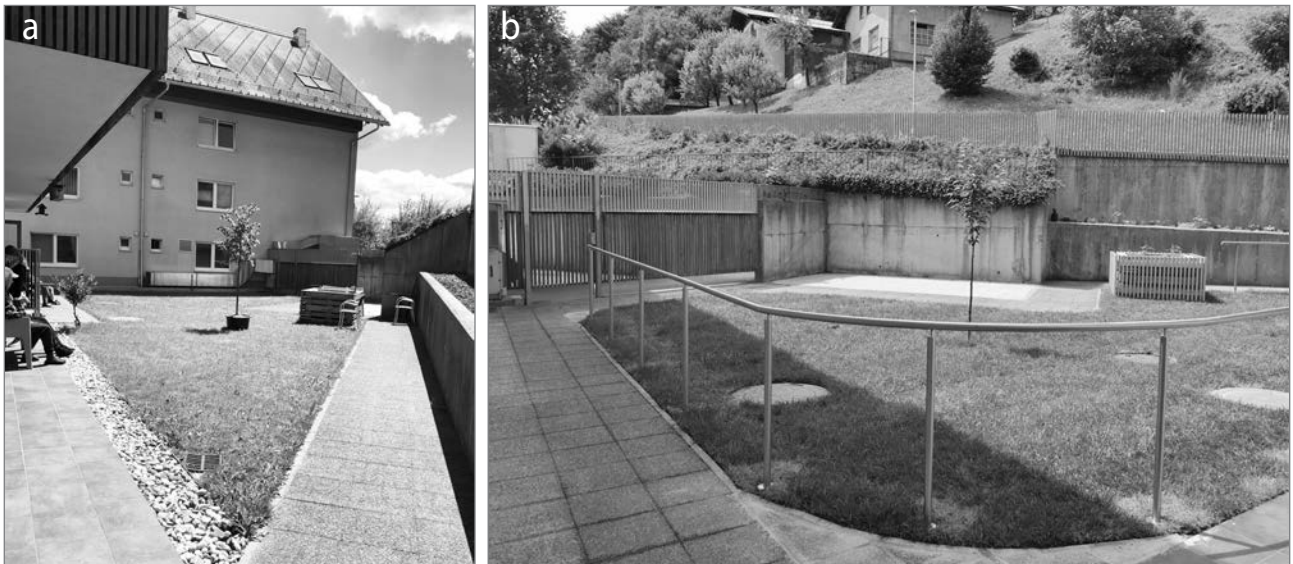

Slika 2: (a) Park pred glavnim vhodom pred prenovno in (b) po njej (vir: DEOS, 2021)

V varovani enoti Sončnica, ki smo jo odprli januarja 2021, smo opazili možnosti izboljšav in dodali krožno pot z oprijemali. Na nedersečo tlakovano podlago smo dodali mizo in stole, ki stanovalcem omogočajo druženje in počitek med hojo. V atriju smo odstranili rastline, ki so pomenile tveganje za zastrupitev, in zasadili gredo ob betonskem zidu z rastlinami, ki so užitne. Dodatno smo zasadili tudi visoko gredo.

Varovana enota Spominčica je bila večji arhitekturni izziv. Velik del parka je bil neuporabljen, saj je bil zaradi jaškov, ki so pomenili tveganje za padce, zagrajen z ograjo. Premično vrtno

pohištvo je predstavljalo tveganje za plezanje čez ograjo. Ob prenovi smo ograjo podrli, jaške zavarovali z ograjo in stanovalcem omogočili več prostora za gibanje. Tako smo pridobili več zelene površine, ki stanovalcem omogoča več stika z naravo. Postavili smo tudi visoko gredo, ki omogoča vrtnarjenje, stik z zemljo in ohranjanje navad stanovalcev. Ob zelenici smo oblikovali senzorno pot, za katero smo uporabili okrogle in različne velikosti kamnov, po katerih se stanovalci lahko sprehodijo bosi in tako aktivirajo svojo prekrvavitev in možgane ter obujajo spomine na svoje otroštvo. Nevarnost pred tavanjem smo rešili z vrtnim pohištvom, ki je zdaj pritrjeno na podlago.

Slika 3: (a) Atrij Sončnice pred prenovo in (b) po njej (vir: DEOS, 2021)

Slika 4: (a–c) Atrij Spominčice pred prenovo in (d–e) po njej (vir: DEOS, 2021)

Slika 5: (a) Enota Sončnica pred prenovo in (b) po njej (vir: DEOS, 2021)

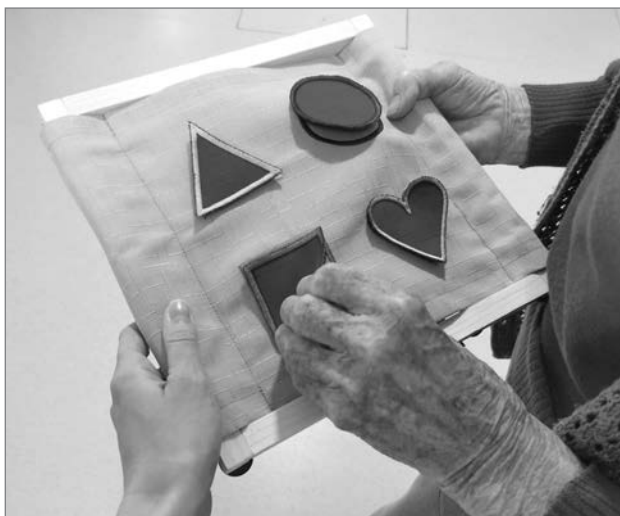
Slika 6: (a) Enota Spominčica pred prenovo in (b) po njej (vir: DEOS, 2021)

5 Prenova notranjih površin

Ker smo želeli izpolnjevati več kot le minimalne tehnične zahteve glede opreme večnamenskega prostora s čajno kuhinjo (mize, stoli, dovolj široki hodniki, čajna kuhinja) (Pravilnik o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialnovarstvenih storitev, Ur. l. RS, št. 67/06 in 135/21), smo se odločili, da bomo hodnike uredili tako, da bodo stanovalci dobili prijazen okolje, ki jih bo motiviralo, aktiviralo, pri tem pa se bodo počutili kompetentne in ohranjali svoje kognitivne sposobnosti ter hkrati usvajali nova znanja.

Odločili smo se, da bomo v enoti Sončnica poustvarili videz ulice, zato smo na stene hodnika namestili polkna, ki prostor popestrijo in ga naredijo zanimivega za opazovanje. Da bi spodbudili zanimanje stanovalcev, smo v okvir polken name-

stili slike, ki spodbujajo k razmišljanju, pogovoru, obujanju spominov, in ogledalo, v katerem stanovalci pogosto najdejo svojega sogovornika ali le opazujejo svojo podobo. Poleg polken smo v dnevni prostor in na hodnik namestili tudi magnetno tablo z inovativnimi pripomočki. S tem smo želeli stanovalcem omogočiti neposreden dostop do dejavnosti in da bi pogled na pripomočke za posamezne dejavnosti pri njih vzpodbudil pozornost in jih aktiviral toliko, da pripomoček vzamejo s table in se preizkusijo v dejavnosti. Taka postavitev omogoča dostopnost pripomočkov tudi za zaposlene. Ker smo vedeli, da bo pri izvajanju dejavnosti zelo pomembna aktivacija zaposlenih oziroma motiviranje stanovalcev, smo o dejavnostih in njeni izvedbi naprej poučili zaposlene. Inovativne pripomočke smo oblikovali tako, da so elementi dovolj veliki, da so barvni kontrasti in da so različne stopnje težavnosti. Na steni smo ohranili tudi prazno magnetno tablo, na katero lahko

Slika 7: Inovativni pripomočki (vir: DEOS, 2021)

stanovalci in zaposleni obesijo svoje izdelke in dodajo »svoj pečat«.

V enoti Spominčice smo se odločili, da ustvarimo na eni strani videz sadovnjaka, na drugi pa pogled na pokrajino. V projekt smo vključili tudi sorodnike stanovalcev in tako k sodelovanju povabili vnukinjo stanovalke, ki je na hodnik narisala sadovnjak, na drevesa pa smo nato namestili leseno sadje, ki ga lahko stanovalci obešajo in premikajo ter tako stimulirajo svoje možgane.

Kot smo že omenili, smo v sklopu prenove razvili tudi inovativne pripomočke, ki spodbujajo načrtovanje, logiko, ohranjanje motoričnih sposobnosti, prepoznavanje oblik, barv in povezovanje različnih čutil. Vse dejavnosti imajo visoko stopnjo varnosti in so praktično naravnane. Ker imajo dejavnosti različne težavnostne stopnje, smo pričakovali, da bodo primerne tako za ljudi s prvimi znaki demence kot tiste z napredovano obliko bolezni. Glavno vodilo dejavnosti je bilo, da bo človek z demenco v njih užival, bil kompetenten in imel zaupanje vanje. S pomočjo tako zasnovanih dejavnosti človek z demenco ohranja svoje kognitivne sposobnosti in s tem samostojnost. Dejavnosti, ki smo jih pripravili, vključujejo vse od odklepanja ključavnic, pritrjevanja likov na svoje orise, »obešanja perila«, sestavljanja črk in senzornih odej do zavezovanja lesenih čevljev (po principu Montessori pedagogike).

6 Evalvacija

Na začetku načrtovanja prenove smo si postavili cilj, da bomo v treh mesecih opravili evalvacijo, da ugotovimo, ali je pri stanovalcih prišlo do kakšnih sprememb oziroma kakšne izboljšave bi še bile potrebne. V evalvaciji so sodelovali stanovalci, sorodniki stanovalcev in zaposleni. Evalvacija je potekala od septembra do konca decembra. Sodelovalo je šest zaposlenih iz stalnega tima v varovanih enotah, ki so aktivni pri izvedbi dnevnega programa v varovanih enotah. Z vsakim od njih smo opravili polstrukturirane intervjuje, v katerih smo upoštevali pravila strukturiranega in nestrukturiranega intervjuja. Vprašalnik, ki smo ga uporabljali, je bil vodilo in vseboval seznam okvirnih tem, kar je omogočalo vprašancem, da so popolneje izrazili svoja mnenja ter opisali doživljanja in izkušnje (Mesec, 1998). Osrednje teme intervjujev so bile: odziv stanovalcev na pripomočke, usposobljenost zaposlenih, primernost inovativnih pripomočkov, predlogi, ideje in mogoče izboljšave. Prav tako smo polstrukturirane intervjuje uporabili za evalvacijo s svojci stanovalcev. Vključili smo deset svojcev stanovalcev, ki so v eni od varovanih enot bivali že pred prenovo. Osrednje teme intervjujev so bile: opažanje sprememb pri svojcu, uporabnost pripomočkov, primernost inovativnih pripomočkov, predlogi, ideje in mogoče izboljšave. Intervjuje s svojci smo

opravili decembra po vnaprejšnjem dogovoru, z nekaterimi po telefonu in drugimi v živo. Sodelovalo je tudi 33 stanovalcev obeh varovanih enot.

Kot smo predvidevali, stanovalci pri uporabi pripomočkov potrebujejo dodatno spodbudo zaposlenih, ena od zaposlenih je povedala: »Če jim pripomočke daš ali jim jih pokažeš, jih uporabijo, drugače pa jih le opazujejo ali spravljajo v žepe in sobe.« Pri uporabi pripomočkov se zaposleni počutijo dovolj usposobljene, vendar si kljub temu želijo dodatna usposabljanja. Mnenja zaposlenih glede ustreznosti pripomočkov za različne stopnje demence so deljena. Polovica jih pravi, da so primerni za vse stopnje demence, druga pa, da niso ustrezni za zelo napredovano demenco. Zaposleni so opazili, da stanovalci občudujejo drevesa na hodnikih, da se jim pripomočki zdijo zanimivi in jih motivirajo. Dejavnosti izvajajo občasno, odvisno od posameznika, prilagajajo in uporabljajo jih ob nemiru, so tudi del dnevnega programa. Posebnost hodnika s sadovnjakom je možnost spreminjanja videza glede na letni čas (obešanje cvetov, plodov).

Kot ideje za izboljšavo so predlagali, da bi magnetne table ali sami pripomočki imeli zvočne in svetlobne učinke, s čimer bi bili še bolj vidni in zanimivi, da bi bilo več dejavnosti za moške, kot so lesene deske, kladiva, klešče. Pri uporabi zvočnih in svetlobnih učinkov moramo biti pazljivi, saj lahko neprijetni zvoki in svetloba zmotijo in vznemirijo stanovalce. Prav tako je pri uporabi predmetov, kot so kladiva, lesene deske, klešče, potrebna posebna pozornost in uporaba teh pod nadzorom, zato ne smejo biti neposredno dostopni stanovalcem.

Sodelujoči zaposleni so poudarili, da stanovalci, odkar sta atrija prenovljena, več časa preživljajo na prostem in vrtnarijo, zaradi oprijemal se zdaj sprehajajo tudi tisti, ki se prej niso mogli.

Sorodniki so opazili, da je razpoloženje svojcev boljše, aktivneje se vključujejo v dejavnosti in imajo več možnosti za participacijo v delovnem procesu. Poudarili so, da hodnik zdaj deluje bolj prijazno, toplo, zanimivo. Pomembni se jim zdijo prilagojeni pripomočki, ki visijo na tablah, saj se lahko v njih preizkusijo skupaj z njimi.

Do sprememb pa ni prišlo le na arhitekturnem področju. Po enem letu od začetka prenove smo opazili, da so zaposleni v varovanih enotah sprejeli novo okolje in način dela. Skupaj s prenovo smo uvedli tudi večje načrtovanje individualne, posamezniku prilagojene oskrbe. Redno pisanje načrtov in poročil je pokazalo, da so zaposleni v varovanih enotah bolj seznanjeni z življenjskimi zgodbami stanovalcev in tudi zapis načrtov je zdaj usmerjen v individualno obravnavo stanovalcev. Evalvacija potrjuje, kako zelo pomembna je arhitektura za dobro počutje stanovalcev.

7 Sklep

Oblikovanje ustreznega bivalnega okolja je prepoznano kot pomemben element v oskrbi ljudi z demenco (Day idr., 2000). V domovih je pogosto prvi korak k sodobnim konceptom oskrbe. Prenovljene površine zdaj omogočajo več gibanja in spodbujajo k stiku z zemljo. Stik z naravo pozitivno vpliva na večino ljudi, s spodbujanem gibanja pa dosežemo izboljšanje razpoloženja, pri stanovalcih z demenco tudi zmanjšanje tesnobe, razdraženosti in depresije. S tem stanovalcem omogočamo prijazno in varno okolje. Menimo, da je za kakovostno, spodbudno in motivacijsko bivalno okolje pomembno, da ob poznavanju značilnosti bolezni izhajamo iz potreb, želja in življenjskih zgodb stanovalcev. Tako oblikovana arhitektura omogoča individualno obravnavo in boljše socialno vzdušje. Ugotovili smo, da je prenova pozitivno vplivala na stanovalce in zaposlene. Opazili smo, da se stanovalci več gibljejo, so bolj motivirani, se aktivno vključujejo v dejavnosti, okolje jih spodbuja k opazovanju, aktivaciji, pogovoru. Manj je razdraženosti, tavanja in iskanja izhoda. Zaposleni lažje obvladujejo stiske stanovalcev in preusmerjajo njihovo pozornost, saj imajo na voljo ustrezne pripomočke in okolje, ki nanje deluje pomirjujoče. Čeprav projekt prenove ocenjujemo kot uspešen, je še vedno možnost za izboljšave. Načrtujemo zamenjavo obstoječih luči v jedilnem prostoru z visečimi, ki bi ustvarile bolj domače in toplo okolje. V enoti Sončnice nameravamo videz ulice podariti s poslikavo nad podboji, ki bi stanovalcem pomagala pri orientaciji. Pri projektu prenove se je pokazalo, da pravilno načrtovana arhitekturna zasnova vpliva na kakovost življenja. Pomembno se nam zdi, da že pri načrtovanju gradnje raziščemo potrebe in značilnosti ciljne skupine. To pa lahko dosežemo s sodelovanjem različnih strok. Primer dobre prakse sodelovanja je lahko tudi naš projekt prenove varovanih enot v Deosovem centru starejših Horjul.

Maša Bizjan, mag. soc. del.
DEOS d. o. o., PE Center starejših Horjul, Slovenska cesta 17, 1354
Horjul, Slovenija
E-pošta: masa.bizjan@deos.si
Telefon: (040) 533 262

Patricija Frece, dipl. soc. del. (UN), študentka magistrskega študija
socialnega dela
DEOS d. o. o., PE Center starejših Horjul, Slovenska cesta 17, 1354
Horjul, Slovenija
E-pošta: patricija.frece@deos.si
Telefon: (031) 829 639

As. dr. Anamarija Kejžar
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo, Topniška ulica 31,
1000 Ljubljana, Slovenija
E-pošta: anamarija.kejzar@fsd.uni-lj.si
Telefon: (01) 2809 271

Viri in literatura

Arco, J. E., Ramírez, J., Górriz, J. M., Ruz, M., in Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative (2021): Data fusion based on Searchlight analysis for the prediction of Alzheimer's disease. *Expert Systems with Applications*, 185, 115549.

Brodar, J., Cvetko, T., Čatak, S., Dajčič, M., Huić, T., idr. (2018): *Priporočila za optimizacijo in načrtovanje domov za ljudi z demenco*. Umag, Občina Umag. Dostopno na: <http://demenca.eu/wp-content/uploads/2018/03/Preporuke-SLO-web.pdf> (sneto 15. 2. 2022).

Day, K., Carreon, D., in Stump, C. (2000): The therapeutic design of environments for people with dementia: A review of the empirical research. *The Gerontological Society of America*. 40(4), str. 397–416.

Flaker, V., Ficko, K., Grebenc, V., Mali, J., Nagode, M., in Rafaelič, A. (2019): *Hitna ocena potreb in storitev*. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.

Livingston, G., Huntley, J., Sommerlad, A., Ames, D., Ballard, C., in Banerjee, S. (2020): *Dementia prevention, intervention, and care: 2020 report of the Lancet Commission*. Dostopno na: <http://www.thelancet.com/article/S0140673620303676/fulltext> (sneto 19. 2. 2022).

Lukič Zlobec, Š., Krivec, D., Pajk, B., Virant, A., Jurjevčič, M., in Tratnik, M. (2017): *Živeti doma z demenco: vodnik o demenci za svojce*. Ljubljana, Schwarz Print d. o. o.

Mali, J., Kežar, A., Zupančič, D., Fajkovič, L., Frece, P., Furlan, N., Hirsch, R., Govedič, Z., Mičič, A. M., Miklavčič, E., in Vrenko, D. (2019): *Svoboda gibanja v življenju ljudi z demenco*. Končno poročilo. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.

Mesec, B. (1998): *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana, Visoka šola za socialno delo.

Pravilnik o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialnovarstvenih storitev. Ur. l. RS, št. 67/06 in 135/21. Ljubljana.

Zakon o duševnem zdravju. Ur. l. RS, št. 77/08 in 46/15. Ljubljana.